

*Н. М. Вдовенко,
д. е. н., професор, завідувач кафедри глобальної економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0003-0849-057X*

*Л. В. Сухомлин,
к. т. н., доцент, доцент кафедри менеджменту, Кременчуцький національний
університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук, Україна
ORCID ID: 0000-0001-9511-5932*

*І. Г. Бачкір,
к. е. н., асистент кафедри менеджменту, Кременчуцький національний
університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук, Україна
ORCID ID: 0000-0001-5411-3770*

*І. А. Гнатенко,
д. е. н., доцент, доцент кафедри підприємництва та бізнесу,
Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-0254-2466*

DOI: 10.32702/2306-6806.2021.9.19

УПРАВЛІНСЬКІ ЗАСАДИ МОДЕЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ПРІОРИТЕТІВ В ІННОВАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ: ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА АДАПТУВАННЯ РИНКУ

*N. Vdovenko,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Global Economics, National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

*L. Sukhomlyn,
PhD in Technical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, Kremenchuk
Mykhailo Ostrohradskyi National University, Kremenchuk, Ukraine*

*I. Bachkir,
PhD in Economics, Assistant of the Department of Management, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National
University, Kremenchuk, Ukraine*

*I. Hnatenko,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship and Business,
Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, Ukraine*

MANAGEMENT PRINCIPLES OF MODELING STATE PRIORITIES IN THE INNOVATIVE ECONOMY:
BUSINESS DIVERSIFICATION AND MARKET ADAPTATION

У процесі формування державних пріоритетів розвитку підприємництва доведено провідну роль держави у їх визначенні. Зокрема, держава як організація володіє конкурентними перевагами в реалізації засобів регуляторного впливу (примусу, контролю, відповідальності, покарання), що при вдалому їх застосуванні, підсилює результативність вже сформованих пріоритетів розвитку підприємництва. У цьому полягає унікальність впливу державного апарату як інституціонального суб'єкту на вітчизняне підприємство та його зовнішнє середовище. Враховуючи зазначене, запропоновано схему формування державних пріоритетів відповідно гілок влади: законодавчої, судової, виконавчої. Методологія неоінноваційного формування державних пріоритетів розвитку підприємництва в інноваційній економіці повинна відповідати принципам та логіці державного регулювання. З урахуванням чого, запропоновано чотири підсистеми формування державних пріоритетів розвитку підприємництва, що включають підсистеми: визначення ключових позицій держави; використання ключових методів державного регулювання; застосування ключових інструментів державного регулювання; реалізацію ключових задач державного регулювання при визначенні пріоритетів розвитку підприємництва.

The article examines the management principles of modeling state priorities in the innovative economy, in particular the issues of business diversification and market adaptation. It is proved that the formation of state priorities for business development involves the leading regulatory participation of the state in this process. At the same time, measures to determine such priorities should be aimed at creating an optimal institutional environment in which entrepreneurial innovative ideas should be effectively implemented. The system of sustainable development of entrepreneurship in the innovative economy involves the constant transformation and improvement of the institutional environment through changes in interdependent elements in the form of formal rules and informal restrictions that form the mechanisms of socio-economic development of institutional businesses. Given the dynamic changes that occur in the external environment of modern entrepreneurship, scientific approaches to the process of forming a modern institutional environment must be constantly reviewed and systematized. In the process of formation of state priorities of business development the leading role of the state in their definition is proved. In particular, the state, as an organization, has a competitive advantage in the implementation of regulatory means (coercion, control, responsibility, punishment), which, if successfully applied, enhances the effectiveness of already established priorities for business development. This is the uniqueness of the influence of the state apparatus as an institutional entity on domestic business and its external environment. Given the above, a scheme for the formation of state priorities, respectively, branches of government: legislative, judicial, executive. The methodology of neo-innovative formation of state priorities for business development in an innovative economy must comply with the principles and logic of state regulation. With this in mind, a quadrangle of subsystems for the formation of state priorities for business development, including subsystems: the definition of key positions of the state; use of key methods of state regulation; application of key instruments of state regulation; implementation of key tasks of state regulation in determining the priorities of business development.

Ключові слова: управління, моделювання, державні пріоритети, інноваційна економіка, диверсифікація підприємницької діяльності, адаптування ринку.

Key words: management, modeling, state priorities, innovative economy, business diversification, market adaptation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Формування державних пріоритетів розвитку підприємства передбачає провідну регулюючу участь держави у цьому процесі. При цьому заходи визначення таких пріоритетів повинні бути направлені на створення оптимального інституціонального середовища, в якому ефективно мають реалізовуватися підприємницькі інноваційні ідеї. Система сталого розвитку підприємства в інноваційній економіці передбачає постійну трансформацію та удосконалення інституціонального середовища засобами змін взаємозалежних елементів у вигляді формальних правил та неформальних обмежень, які формують механізми соціально-економічного розвитку інституціональних суб'єктів підприємства. З огляду на динамічні зміни, які виникають у зовнішньому оточенні сучасного підприємства, наукової підходи до процесу формування сучасного інституціонального середовища повинні постійно переглядатися та систематизуватися.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЮТЬСЯ АВТОРИ, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРИШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Питання необхідності участі держави у формуванні інституціонального середовища знаходилася у фокусі наукових досліджень А. Алчіана, О. Аузана, Дж. Б'юкенена, Т. Веблена, Д. Кларака, Д. Коммонса, Р. Коуза, У. Мітчелла, Д. Норта, Р. Познера, Г. Таллока, Дж. Ходжсона, Й. Шумпетера тощо [1—4].

Водночас у наукових працях зазначених вчених практично не розглядається проблематика визначення державних пріоритетів з формування інституціональної матриці

підприємства під головуючою роллю держави, що є вкрай важливим та необхідним для сталого розвитку вітчизняної економічної системи заснованої на інноваціях.

Інституціональне середовище підприємства в умовах інноваційної економіки не є статичним. Воно постійно змінюється, трансформується та оновлюється під впливом ендогенних та екзогенних чинників [6—8; 10]. Необхідність впливу держави на інституціональне середовище обумовлюється недосконалістю ринкового механізму та низькою здатністю останнього вирішувати поточні проблеми розвитку засобами балансу попиту та пропозиції в усіх секторах економіки. Основним завданням держави у цьому разі є керування інституціональними змінами з метою наближення інституціональної матриці до ідеального стану, який характеризується: демократичністю — рівноправністю для усіх її учасників; ефективністю — направленістю на досягнення бажаного результату; адаптивністю — здатністю до реагування на постійно виникаючі негативні чинники зовнішнього та внутрішнього оточення [5, 9]; мотиваційністю — розповсюдженням системи соціально-економічної, психологічної та політичної мотивації до продукування інновацій; стимуляційністю — активним захопленням прогресивного науково-технічного розвитку суспільства тощо.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження управлінських засади моделювання державних пріоритетів в інноваційній економіці, зокрема питання диверсифікації підприємницької діяльності та адаптування ринку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У науковій думці є велика кількість підходів до пояснень природи інституціональних змін у межах інсти-

туціональної матриці, які важливо застосовувати до сучасної національної економіки. Доцільно навести досить оригінальні позиції Т. Веблена, який бачив причину змін інституціональної матриці у схильності людини до непрагматичної або незрозумілої суспільству практичної діяльності та експериментування у зв'язку з банальною цікавістю, що за його думкою було головним джерелом зародження нових стереотипів мислення, креативної поведінки та появи на цій основі нестандартних суспільних відносин та інституцій [3].

Й. Шумпетер вважав, що двигуном зміни інституціональної матриці є науково-технологічний прогрес та реалізація підприємництвом інноваційних ідей [3].

Д. Норт зазначав, що зміну інституціональної матриці необхідно здійснювати у зв'язку з трансформацією типів економічних систем, які зумовлені мегаглобалізацією та світовим науково-технічним прогресом, а механізм інституціональних зрушень повинен реалізовуватися шляхом об'єднання національних пріоритетів та внутрішнього накопичення інтелекту та знань серед населення [3]. Цей дослідник вважав, що інституціональна модернізація господарської системи відбувається поступово шляхом інертних структурних зрушень та "незначних прирощень". Різкі та радикальні зсуви у інституціональній матриці відбуваються зрідка і зазвичай проходять під впливом надзвичайних обставин (війни, стихійні лиха, революція, політичні перевороти тощо).

Філософію змін зовнішнього середовища під впливом сформованих державою пріоритетів розвитку підприємництва в умовах інноваційної економіки доцільно розглядати в межах неінноваційної наукової школи згідно з якою, причини трансформації інституціональної матриці концентрується в необхідності подальшого еволюційного розвитку держави та ліквідації комунікативних розривів між суб'єктами. Під такою прогресивною матрицею розуміється стійкі ефективні ланцюги організацій, підприємств, установ, які склалися під впливом сприятливих історично-ментальних умов та утворюють сукупність фундаментальних соціальних, економічних, фінансових, політичних, ідеологічних та інших інститутів необхідних для розвитку підприємництва. Зокрема, таке ж бачення прогресивної інституціональної матриці зображене у працях А. Алчіана, П. Афонса, Дж. Бьюкенена, Р. Коуза, Р. Нурієва Д. Норта, М. Олсона, Г. Таллока, О. Убрана, О. Уільямсона тощо [4; 5].

На наш погляд, поточна інституціональна матриця, яка сформувалася в національній економіці України — це сукупність формальних та неформальних інститутів, між якими еволюційно формуються явні та приховані взаємодії, що утворюють інституціональну оболонку, за якою фундаментально прогресивного перетворення такої інституціональної матриці, заснований на методології неінноваційного формування державних пріоритетів розвитку підприємництва в інноваційній економіці засобами державного регулювання та державної підтримки (рис. 1).

С точки зору теорії інституціональних матриць, процес оновлення, змін оболонки матриці, передбачає удосконалення або модернізацію існуючих і продукування нових норм на національному та наднаціональному рівнях, які укорінюються шляхом латентного або відкритого розповсюдження до ментальності суспільства. Така ментальність формує специфічні та неповторні ознаки вітчизняного підприємництва, що призводить у кінцевому рахунку до інституціональних зрушень у світовій економіці (синергетичний ефект дій економік світу). Деякі інституційні норми вкорінюються, діють і синергетично поширюються в межах екосистеми сучасного підприємництва, а окремі, зазвичай невідомі, носять тимчасовий нестійкий характер дій. Як справедливо зазначав Д. Норт, спрямованість та швидкість вектору зміни в інституціональному середовищі визначають

ся основними параметрами її минулого розвитку [3]. Водночас за таких змін зустрічаються інституціональне тертя і супротив переходу середовища на інший рівень, з боку державних, приватних та громадських організацій, які утворили поточний фундамент існуючої інституціональної матриці, прагнучі до збереження традиційної інституціональної структури.

На важливості врахування особливостей зовнішнього середовища підприємництва в різних економічних системах, у яких функціонують формальні та неформальні інститути, акцентував свою увагу В. Ойкен, який відзначав, що в рамках конкретної інституціональної матриці, окремі соціальні, економічні і правові інститути, що властиві централізованому керованій економіці, проявлятимуть себе по-різному, ніж в економічній системі, де домінують елементи ринкової економіки та справедливої конкуренції [3].

При цьому суб'єктами інституціональної модернізації та змін в інноваційному розвитку зазначеної матриці можуть бути різноманітні інституціональні одиниці: представники держави, різноманітні бізнес-структури, населення (домогосподарства), суспільні організації, засоби масової інформації тощо. Взаємодіючи між собою такі одиниці вносять зміни в інституціональну композицію національної системи, яка представлена сукупністю правових, регулятивних, розподільчих (фінансових) інститутів. Інститути сучасного підприємництва пов'язані між собою та утворюють інституціональну оболонку інноваційної економіки.

Визначення державних пріоритетів у правових інститутах має призводити до удосконалення законодавчої, судової, виконавчої та адміністративної систем, які в свою чергу повинні забезпечувати недоторканість особистості, захист приватної власності, обов'язковість виконання законів та інших нормативно-правових актів тощо. Якість правових інститутів критичним чином впливає на ключові характеристики національного інноваційно-інвестиційного клімату, без якого неможливий розвиток підприємництва в умовах інноваційної економіки. В межах законодавчого упорядкування регулятивних інституцій, відбувається трансформація формальних та неформальних звичаїв, правил або норм, які задають тренд розвитку окремих сегментів підприємництва на національному рівні. Також змінюються принципи адміністративного контролю за дотриманням загальних правил ведення підприємницької діяльності, включаючи правила внутрішньої торгівлі, ліцензування та сертифікації, санітарно-епідеміологічні правила, нормативи техніки безпеки, захисту працівників тощо.

Від відкритості, порядності, демократичності та незаангажованості державних регулятивних інститутів залежать транзакційні витрати, рентабельність підприємницьких операцій та привабливість інвестування в приватний сектор. Головні розподільчі інститути продукують зміни регіональних та ринкових важелів, утворення фінансових ресурсів, згладжують ризики венчурного або звичайного підприємництва. Результативне функціонування зазначених інститутів утворює підґрунтя економічного, фінансово-організаційного забезпечення інноваційного підприємництва та призводить до скорочення господарських витрат, мобілізації та залучення венчурного капіталу. Модернізація інститутів соціального розвитку змінює неформальні звичаї, пріоритети та життєві цінності суспільства загалом або його окремих індивідуумів, провокуючи тим самим позитивну диверсифікацію підприємницької діяльності, нарощення ринку споживачів, стимулювання прогресивних інноваційних відкриттів та зародження новаторських ідей серед молоді або безробітних, відповідно вимог ринкового попиту.

Логічно, що будь-які зміни в інституціональному середовищі сучасного підприємництва можуть носити революційний або еволюційний характер. Революційні інституціональні зміни викликані зазвичай внаслідок

2

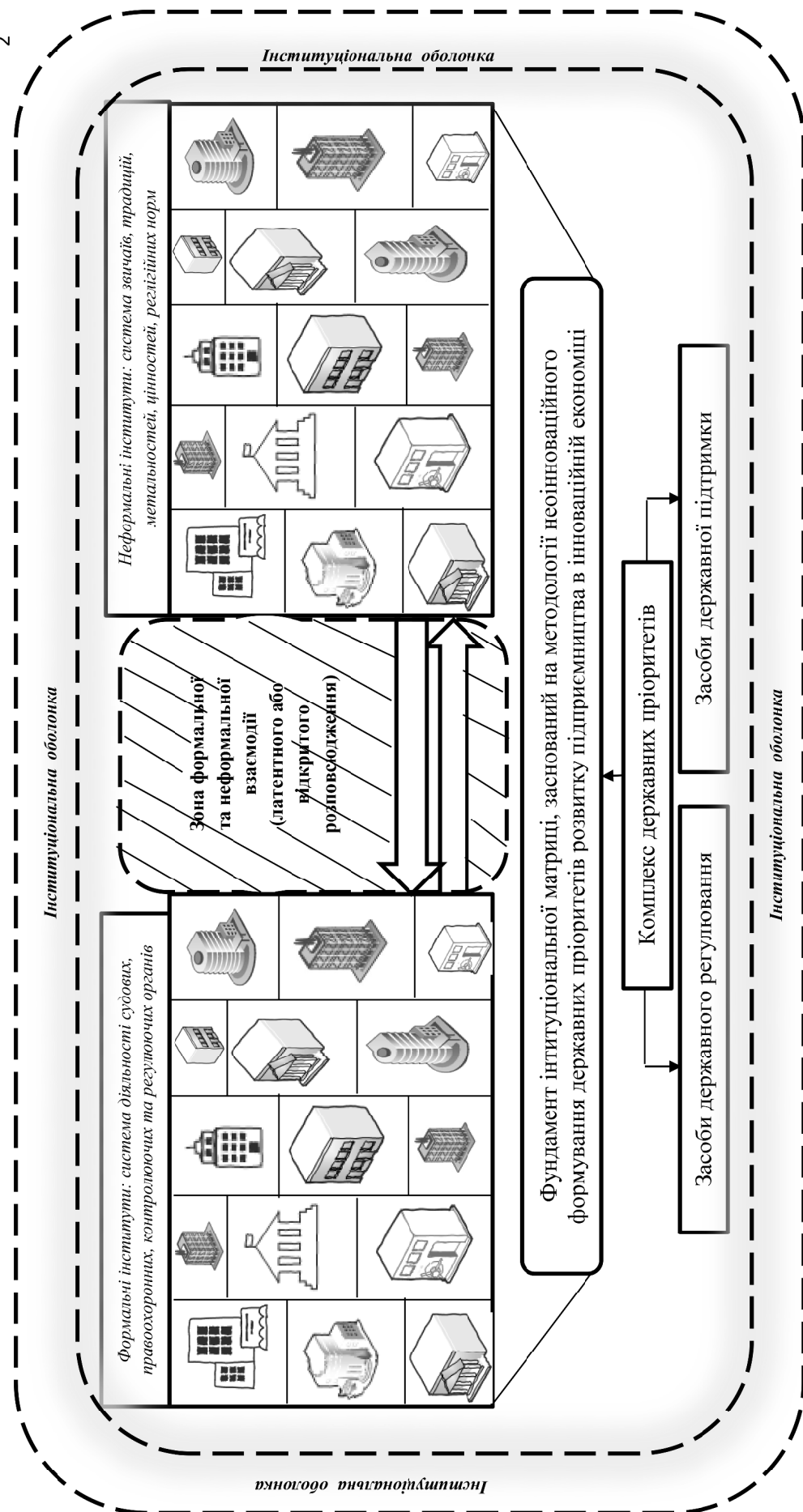

Рис. 1. Схема інституціональної матриці підприємництва в умовах інноваційної економіки

"сліпого" екзогенного запозичених інститутів або їх часткового копіювання. Що є досить спірним процесом, успішність якого залежить від доцільності запозичення у інших країн неформальних і формальних правил, які є фундаментальними засадами функціонування запозичених інституцій. Зміни в інституціональній матриці відбуваються за виважено-поступової трансформації зовнішнього середовища національної економіки, поетапно-го закріплення позитивно сприйнятих суспільством досить традиційних неформальних практик у межах формально-економічних, правових або інших комунікацій.

Як за еволюційного, так і за революційного характеру змін в інституціональній матриці вітчизняного підприємництва можуть відбуватися рефлекторно, тобто підстроюючись під національну економічну систему (на умовах саморегулюючої економіки) або стимулюватися чи регулюватися державою засобами її активного втручання. Для природного відбору інститутів розвитку підприємництва необхідний значний проміжок часу. Роль держави полягає у тому, щоб вона поставала ініціатором найефективніших формальних змін в інституціональному середовищі лише за допомогою реалізації планомірних виважених дій. Проте оновлені формальні відносини обмежуються не лише їх впровадженням в інституціональну матрицю, а вони починають працювати лише тоді, коли підкріплюються неформальними нормами та відносинами (що мінімізує ескалацію конфлікту в підприємницькій екосистемі внаслідок "мертвих" або слабо ефективних формальних приписів).

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

У процесі формування державних пріоритетів розвитку підприємства доведено провідну роль держави у їх визначенні. Зокрема, держава, як організація, володіє конкурентними перевагами в реалізації засобів регуляторного впливу (примусу, контролю, відповідальності, покарання), що у разі вдалого їх застосування, підсилює результативність вже сформованих пріоритетів розвитку підприємства. У цьому полягає унікальність впливу державного апарату як інституціонального суб'єкту на вітчизняне підприємництво та його зовнішнє середовище. Враховуючи зазначене, запропоновано схему формування державних пріоритетів відповідно гілок влади: законодавчої, судової, виконавчої.

Методологія неінноваційного формування державних пріоритетів розвитку підприємства в інноваційній економіці повинна відповідати принципам та логіці державного регулювання. З урахуванням чого, запропоновано чотирикутний підсистем формування державних пріоритетів розвитку підприємства, що включають підсистему: визначення ключових позицій держави; використання ключових методів державного регулювання; застосування ключових інструментів державного регулювання; реалізацію ключових задач державного регулювання під час визначення пріоритетів розвитку підприємства.

Література:

1. Ареф'єв С.О. Концептуальний підхід формування адаптивного управління на підприємстві. Вісник КНУТД. Вип. 6. 2018. С. 372—376.
2. Бажал Ю.М. Розвиток інноваційної діяльності у знаннєвому трикутнику "держава — університети — промисловість". Економіка і прогнозування. 2015. № 1. С. 76—88.
3. Гнатенко І. Методологічні аспекти розвитку інноваційного підприємництва: теорія та практика: монографія. Харків: СГ НТМ "Новий курс", 2019. 253 с.
4. Гнатенко І.А. Визначення інновацій як інструментарію національного підприємництва. Науковий вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія "Економіка". 2018. Т. 23. Вип. 5 (70). С. 38—42.

5. Гнатенко І. Вплив національного інноваційного підприємництва на сталий розвиток ринку праці. Вісник Херсонського державного університету. 2018. № 32. С. 69—72.

6. Гнатенко І.А. Методологічні основи інституціонального аналізу національної системи інноваційного підприємництва. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2018. № 6 (18). С. 70—74.

7. Кучерова Г. Трендовий аналіз показників соціально-економічного розвитку України в умовах небезпеки та зміни вектору державної політики. Актуальні проблеми економіки. 2019. № 3. С. 116—125.

8. Лояк Л.М. Роль інновацій у розвитку малого підприємництва. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2016. Вип. 1. С. 110—114.

9. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2021. Vol. 43. № 1. P. 129—135.

10. Zos-Kior M., Hnatenko I., Isai O., Shtuler I., Samborskiy O., Rubezhanska V. Management of Efficiency of the Energy and Resource Saving Innovative Projects at the Processing Enterprises. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2020. Vol. 42. № 4. P. 504—515.

References:

1. Arefiev, S.O. (2018), "Conceptual approach to the formation of adaptive management in the enterprise", *Visnyk KNUUD*, vol. 6, pp. 372—376.
2. Bazhal, Y.M. (2015), "Development of innovation in the knowledge triangle "state - universities - industry", *Ekonomika i prohnouzuvannya*, vol. 1, pp. 76—88.
3. Hnatenko, I. (2019), *Metodolohichni aspekty rozvytku innovatsijnoho pidpryemnytstva: teoriia ta praktyka* [Methodological aspects of innovative entrepreneurship development: theory and practice], SH NTM "Novyj kurs", Kharkiv, Ukraine.
4. Hnatenko, I. (2018), "Definition of innovations as tools of national entrepreneurship", *Naukovyy visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu imeni I. I. Mechnykova. Seriya "Ekonomika"*, vol. 23, 5 (70), pp. 38—42.
5. Hnatenko, I. (2018), "The Impact of National Innovative Entrepreneurship on Sustainable Development of the Labor Market", *Visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu-Bulletin of the Kherson State University*, vol. 32, pp. 69—72.
6. Hnatenko, I. (2018), "Methodological bases of institutional analysis of the national system of innovative entrepreneurship", *Ekonomichnyy visnyk Zaporizkoji derzhavnoji inzhenernoji akademiji-Economic Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*, vol. 6 (18), pp. 70—74.
7. Kucherova, G. (2019), "Trend analysis of indicators of socio-economic development of Ukraine in terms of danger and changes in the vector of public policy", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 3, pp. 116—125.
8. Loyak, L.M. (2016), "The role of innovation in the development of small business", *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny*, vol. 1, pp. 110—114.
9. Brockova, K. Rossokha, V. Chaban, V. Zos-Kior, M. Hnatenko, I. and Rubezhanska, V. (2021), "Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production", *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 43.1, pp. 129—135.
10. Zos-Kior, M. Hnatenko, I. Isai, O. Shtuler, I. Samborskiy, O. and Rubezhanska, V. (2020), "Management of Efficiency of the Energy and Resource Saving Innovative Projects at the Processing Enterprises", *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 42.4, pp. 504—515.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2021 р.